

U NOJ MOLAY CONGRESO TI' U LU'UMIL YUCATÁN, TI' U CH'A'ACHI'ITT'AAN U ARTICULOI' 29 TI' U NOJ A'ALMAJT'AAN U LU'UMIL YUCATÁN, 18 TI' U A'ALMAJT'AANIL PODER LEGISLATIVO, BEYXAN U ARTICULOI 11 YÁAX JAATSIL,15 KA'A JAATSIL INCISO D TI' U A'ALMAJT'AANIL LEY DE PARTICIPACIÓN CIUDADANA KU CH'ÚUKTIK U BEETPAJAL LE PLÉBISCITO REFERENDUM BEYXAN LE INICIATIVA POLULAR, TULÁAKALO'OB TI' U LU'UMIL YUCATÁN, KU TS'AIK K'AAJÓOLTBIIL:

KEET T'AAN TSOOL MEYAJ:

U juunil Artículo: U tsolts'íibil u meyajil le múuch'kabil LXII legislatura ti' un noj molay Congreso ti' u lu'umil yucatán, u tsolts'íibil u máank'inal u meyaj tu'ux ku jets'ik, ch'a'at'antik yéetel u nu'ukbesik jump'éel ma'alo'ob tuukul ti'al u xak'altik u jelk'exik, u a'almajt'aanil ti'al u kaajil Yucatán, tumeen ka'alikil túun beetike' ku ch'a'at'antik u tsikbe'enil keet óolal, u tsitik u wíinikil máako'ob ti'al u beytpajal u noj páajtalil ti'al tuláakal beyxan ka utskíinpajak u yantal ma'alo'b kuxtalil wey te k-noj lu'umila'

Mu'uk'ankúunsa'al u meyaj mola'ayilo'ob

a).-Transparencia, acceso a la información y protección de datos personales.

- Xak'altik yéetel jeltúumbensik u a'almajt'aanil tu yóolal sáasilkun, jáalk'abju'unil meyaj, yéetel u ta'akal ba'alo'ob éesik máako'ob
- Beetik jump'eel a'almaj t'aan u k'aaba' ley de archivos je'e bix u ya'alik u a'almajt'aanil ley general de archivos, tu paach u ch'a'ajolt'aanil ti'al u yantal u nu'ukulil yéetel u t'aanil bix je'el u páajtal u líik'sa'al ts'íibil ju'uno'ob je'e bix unaje'
- Ch'úuktik le u yéeypajta'al u jolpo'opil comisionados yéetel consejeros ti' Instituto estatal ti' transparencia, acceso ti' información pública yéetel protección ti' datos personales úuchuk ichil le k'iino'ob jets'a'an ichil u a'almajt'aanilo'
- Táakpesik ichil jump'éel mokt'aan le u páajtalil u mu'uk'ankúunsa'al u suukil u sáasilkunta'al ti' kaaj u meyaj jejeláas molayilo'ob

b).- Democracia, rendición de cuentas yéetel u táakbesa'al kaajnáalo'ob

- U jets'ik u nu'ukulil ichil molayilo'ob ti'al u suukanil u k'ubko'ob u tsolts'íibil u meyajob, u je'ek'abtiko'ob aktáan kaaj u meyajob, u xu'ulsa'al u seen xu'upul taak'in chen beyo', beyxan ma' u seen na'aksa'al u náajal jolpo'opilo'ob ti jejeláas molayilo'ob wey ti'k-lu'umila' u ti'al u suut-jajil le democraciao'

- Xak'altik le jejeláas a'almajt'aano'ob ku ch'úuktik yéepajal wey ti'k-lu'umila',táan-óoltik wa ka beetchajak k'áatchi' ti'al u ka'a ts'a'abal jun túul jolpo'opil, beyxan u ti'al u táakpajal kaaj tu pach u táan óolil nukulo'ob je'e bix, referendun, plebiscito, incitativa popular ichil u láak' nukulo'ob ti'al u káatchi'ita'al kaaj
- Táakpesik ichil u k'ubtsolts'íibil u meyaj u noj molayilo'ob u lu'umil Yucatán beyxan u láak' molayilo'ob u kuucht'aanil ti'al u chíikpajal bajux yéetel bix u xu'upul taak'in ka ila'ak bax meyajilo'ob beetchaj yéetel

c) Gobernanza yéetel Gobernabilidad

- Ts'aik k'ajóoltbil aktáan kaaj le k- jeltúumbesik jejeláas a'almajt'ano'ob ichil le k'iino'ob jets'a'an tumeen le u ch'a'at'aanil ka beetpajako'
- Táakpesik le u tsoolt'aanil jetsa'an ti' le agenda 2030 ti' noj molay ONU ichil u tuukulil ti'al u meyajtik le jejeláas u ts'íibilju'unil a'almajt'aanilo'ob.
- Jets'ik u chuunt'aanil malo'ob meyaj ti'al u yúuchulpajak malo'ob le gobernanza yéetel gobernabilidad ichil u noj molayilo'ob k-lu'umil
- Mu'uk'ankúunsik u meyaj u molay Poder Legislativo ti' k-lu'umil, ka tsaatáanta'akti' u páajltali u ma'alobtal yéetel u séebantal u meyaj u jejeláas kúuchilo'ob ti'al u keet-óoltik wíiniko'ob, u suukankúuntik u je'ek'abtik u meyaj ti kaaj beixan u beytal u p'isa'al
- Xak'altik yéetel jelk'exik u a'almajt'aanil u máank'inal meyaj poder legislativo ti' k-lu'umil
- Táakpajal ichil sistema federal ti'al u ts'a'abal k'ajóoltbil u k'e'exel jejeláas noj a'almajt'aano'ob beyxan u táakpajal ichil u k'eexil u makt'aanilo'ob u noj a'almajt'aanil Constitución política ti'al u lu'umil Mexico

d) Combate a la corrupción

- Xak'altik u a'almajt'aanil ch'úuktik ma' u yokolta'al u taak'inil kaaj tu paachil u máank'iinal meyaj molayilo'ob wey ti'k-lu'umila',beyxan un ch'úukta'al u meyaj u mola'ayil t'u'ulpachtik u ti'al u suukaanta'al u sáasilkuunta'al u meyaj mola'ayilo'ob
- U xak'alta'al yáax táanil u ju'unil máax kun yéeybil ti'al u jolpo'oppilo'ob yéetel máax ken u jo'olintik u molay unidad de vigilancia y evaluación ti'al u kúuchilil auditoria superior ti' u lu'umil Yucatán.
- Mu'uk'ankunsik yéetel k-jeltúumbesik le mola'ayilo'ob ku táakpajal ti' sistema estatal anticorrupción.
- Xak'altik beyxan túumbesik u tsoolil si'ip'iloob beyxan le u k'aasil meyaj ti' le u k'ajóolta'an bey corrupción beyxan u bo'olsi'ip'ilil

- U jets'ik u jolpo'opilo'ob kun jo'olintiko'ob le comité ti' participación ciudadana ti'al le sistema anticorrupción ti' k-lu'umila'
- T'u'ulpachtik le ch'úukmeyaj ku beetik le unidad de vigilancia y evaluación ti' le auditoria superior ti' u lu'umil Yucatán ti'al u jóok'ol ma'alo'ob, uti'al u yáantik u meyaj congreso ti' u lu'umil Yucatán
- Xak'altik u jejeláas a'almajt'aanil ch'úuktik tu yóolal fiscalización ti'al u meyaj mola'ayilo'ob unaj u sáasilkuntik bix u xu'upul taak'iin aktáan kaaj uti'al u nonojtal u alabóol kajnáalo'obti' tumeen ku utsmeyajta'al taak'iinil kaaj.

e) Administración pública Estatal

- U xak'alil a'almajt'aanilo'ob ti'al u meyajil jejeláas mola'ayilo'ob u mu'uk'ankúunsa'al u múuch'kabilmeyaj, u no'oja'ankúunta'al u meyaj, u sáasilkúunsa'al ba'axo'ob ku meyajtik yéetel u bo'olkuuchil u j-meeyjilo'ob u molayilo'ob noj jala'achil
- Ts'aik u páajtalil yéetel u nu'u'ukulil ti' u mola'ayil Noj Jalachil ti'al u beytal utsmeyaj unaj je'e bix u tuukulmaje', je'e bix u jetsmaj u muuch'ikubae', uti'al u jetsik taku xuul tak tu'ux ku páajtal u ch'aik u beetik u jolpo'opile' beixan u t'aan
- Ka je'etsek u makt'aanil wey ti' k-lu'umil ka u ts'atáantik u páajtalil u beytal u maas kaambal u meyjilo'ob u molayilo'ob Noj Jala'achil ka táakpesa'ak u yila'al ba'ax u xokmaj, bix u meyaj, buca'aj kaambalnaja'an , u k'ubóolal ti'al meyaj uti'al u páajtal u ch'ukik u láak' puesto wa uti'al u ts'a'abal u base tak bíin k'iin
- Ka u jets' ichil a'almajt'aano'ob u páajtalil u yantal junp'éel jala'achil digital, ka u nu'ukbes le túumben balo'ob digital ti'al u malobkúunsik yéetel u séeba'ankúunsik u meyaj beyxan u ts'aik u malo'ob k'ajóolal uti'al u sáastalti' u ch'at'aanil u meyaj ti'al u yutsil ti' kajnáalo'ob, ka ma'alobchajak u núup meyaj ichil u molayilo'ob
- Ka k-láaj xak'altik u nu'ukulil u meyajta'al justicia administrativa ti'k-lu'umil ka u ts'áa u páajtaili u nu'ukbesa'al le túumben nu'ukulo'ob ti'al le notificaciono'.

f) Hacienda Publica

- Xak'altik u ts'íbilju'unil tu'ux ku je'ets'el u tuukulil bix kun xupbil u taak'iin kaaj, ti'al ka táakbesak u táan-óolta'al wíiniko'ob ka beychajak u nonojkíinta'al u taak'inil, ti'al ka noja'ajkúunta'al u meyaj mola'ayilo'ob, beyxan ka p'íitkunsa'ak xan le ku xu'upul chen yóolal nu'ukul meyaj

- Ka táakbesak u t'aanil tu yóolal u yéemsa'al u xuptaak'iinil mola'ayilo'ob chéen beyó, ichil le presupuesto ti' egreso ti' le Federación.
- Jets'ik u a'almajt'aanil ti'al u yila'al buka'aj taak'iin ku k'amik u noj kaajil jo' beyxan u láak' mek'tankaajilo'ob, ka ts'a'abakti'o je'e bix u ya'alik a'almajt'aanil, keet yéetel, buka'aj u nojochil beyxan buka'aj je'el u páajtal u náajaltike' yéetel u xupike'.

g) autonomía municipal

- U ts'aik u tsoolt'aanil tu yóolal u mapai tu'ux ku chíikpajal u mek'tankaajilo'ob k-lu'umil je'e bix jets'a'an tu articuloi transitorioi' 5to ti' u a'almajt'aanil ley de gobierno los municipios ti' k-lu'umil.

h) seguridad y justicia

- U láaj xak'alta'al u tsolsi'ip'iloob wa código penali ti' k-lu'umil ti'al u kaxanta'al u jeltúumbensa'al u tsoolil beyxan u bo'olsi'ip'ilil ka keetchajta'ak u bo'olsi'ip'ilil yéetel le u loobilob.
- U táakbesa'al túumben si'ip'iloob tu tsoolil código penal wa ka maas ya'abkunsaa'ak u bo'olkuuchil keet yéetel bix úuchik, le kéen beeta'ak ti x-yo'om ko'olelo'ob beyxan wa xan mantats ku yúuchul.
- Jelk'exa'al u a'almat'aanil u meyaj Fiscalia general ti' k-lu'umil ti'al u páajtalil u meyaj tu juunal beyxan ti'al u su'utul le vice fiscalía anticorrupción bey junp'éel Fiscalia Anticorrupción.
- Xak'altik u a'almajt'aanil u meyajta'al u programailo'ob ti'al kajnáalo'ob ku jáalk'alta'alo'ob cárcel, ti'al u beytal u noja'ankúnta'al je'e bix unaje'
- K-ch'a'ajoltik u tsikbalil u nup'a'al je'ex u ya'alik le reforma constitucional ti almajt'aanilo'ob ti' k-lu'umil tu yóolal u sáasil si'ip'ilil meyaj u ti'al u mu'uk'antal u meyajil
- Jeltúumbensik bix much'a'anil u noj mola'ay Poder Judicial ti' k -lu'umil ti'al u tsa'ayalti' u Tribunalil u sásilkúunta'al ba'atelil tu yóolal meyajil beixan ka je'etsek u taak'inil u meyaj
- Xak'altik bix u meyaj le mola'ayilo'ob Poder Judicial ti'al ka béeychajak u je'ets'el nonoj u taak'inil láalaj ja'ab ti'al u ts'a'abalti'o capacitación ka beychajak u ma'alo'btal u meyajil le sistema acusatorio penal
- Xak'altik u chuunt'aanil u mokt'aanil código nacional de procedimientos penales ti'al u páajtal u ye'esa'al aktáan Congreso de la unión balo'ob unaj u k'e'exel ti'al u xu'ulul u seen beetalil junp'éel si'ip'il beyxan le ma'u t'a'anaj mix máak aktáan autoridad
- K'alaptik ti' u a'almajt'aanil ti' k-lu'umil tu yóolal nu'ukbesajilo'ob ti solución de controversias ti'al u yúutskíntal k'uuxilo'ob wa ba'atelilo'ob ,ti ejecucion

de sentencias uti'al u bo'olkuuchil si'ip'iloob, beyxan ti justicia para adolescentes uti'al u sáalsikúunta'al u si'ipil táantankelmo'ob, je'e bix je'etsa'anil ichil ley general ti'al tu láakal u noj lu'umil mexico beixan ti'al le si'ip'iloob chen wey ti' k-lu'umila'.

- Éetkutik ti' u a'almajt'aanilo'ob ti' k-lu'umil ti' materia civil yéetel familiar tu yóolal u páajchajal le k'eexil ku beetik noj molayil congreso de la unión tu'ux ku ye'esik bix una u beetpajal.
- U ts'aik u páajtalil u nu'ukbesa'al u t'aanil u a'almajt'aanil ti' k-lu'umil ti'al u k'amik u bo'olsi'ip'ilil máaxo'ob loobitalo'ob u pajtalilo'ob je'e bix jetsa'an u meyaj ti' k-lu'umila' beyxan u ichil u méek'tankaajilo'ob.
- U jets'ik u tsool jejeláas si'ip'ililoob je'el u beytal u beetal ti meeyjil-múuch'kabilo'ob ti' k-lu'umil.
- U ch'a'ajo'oltik u jets'a'al a'almajt'aan ti'al u séebant'a'al péekskubao molayilo'ob le ken úuchuk ma' u séeb chíikpajal juntúul wíinik.
- Táakbesik ichil u a'almajt'aanil ti' k-lu'umil beyxan ti' u tsoolsi'ip'ilil yéetel u bo'olsi'ip'ilil ti'a secuestro, desaparición forzada ti' wíiniko'ob, u ta'aka'al wa k'a'ala'al wíiniko'ob ma jets'a'an ti mokt'aani', u ko'onol wíiniko'ob, u ja'ats'al u wíinkilil, u láak' pech'óolalo'ob ku loobitik u wíinkilil wa u tuukul, u derecho electoral je'e bix jets'a'ani ti' u a'almajt'aanil tumeen Congreso de la unión.

i) Seguridad

- Xak'altik u a'almajt'aanil sistema estatal de seguridad u ti'al u ma'alo'obkúunsa'al u meyaj policias ti'al u yaktáantiko'ob si'ip'ilwíiniko'ob
- Ts'aik u páajtalil u no'oja'antal u núupmeyajo'ob je'e bix jets'a'anil ti'al u óox jaatsil jolpo'opilo'ob municipales, estatales yéetel federales
- Jeltúumbensik u múuch' a'almajt'aanilo'ob tu yóolalal u kaláantal u jest'oolal kaaj k'axtambil ti' u tsolt'aanil je'e bix unaj u meyaj jolpo'opilo'ob u ti'al u páajtal u much'iku meyaj'ob' uti'al u yaktáantiko'ob u xu'ulsa'al si'ip'il
- Táakmutik ti' u múuch'a'almajt'aanilo'ob k-lu'umil u tsoolt'aanil jets'a'an u ti'al núupmeyajta'al ti' materia policial.
- Láaj xak'altik u múuch' a'almajt'aanilo'ob ts'atáantik u páajtalil u beetal u p'iisil wa exámenes ti' control de confianza ti' u meyjilo'ob kalan kaaj wey ti' k-lu'umil
- Ch'a'ajoltik u tsikbalil ti'al u jéets'el unaj u táakmukta'al u tak'inil láalaj ja'ab ichil ti'al u nonojtkíiinta'al u nu'ukbesal le túumben tecnología, nu'ukulo'ob beyxan u mu'uk'ankunsa'al u ch'úukmeyajil le jejeláas múuch'abil kalankaajo'obo'.
- Mu'uk'ankúunsik le jejeláas meyaj ku beeta'al tu yóolal ma u beetik wa u yúuchul si'ip'iloob ichil le jejelás mola'ayilobo'.

- Mu'uk'ankúunsik yéetel táakmutik kajnáalo'ob ichil u meyajil u kaláanta'al ma u yúuchul wa u seen beetal si'ip'iloob
- Xak'altik u a'almajt'aanil tu yóolal u jejeláas bejilo'ob k-lu'umil

j) Protección Civil

- K'axtik ti' u múuch' a'almajt'aanil k-lu'umil le u tsoolt'aanil ti'al tu láakal noj lu'umil beyxan ti junmúuch' nojlu'umilo'ob yóok'olkaab ti'al u je'ets'el u yantal capacitación yéetel u nu'ukulil ti kajnáalo'ob ku táakpajlo'ob u yaantik kaaj wa ti protección civil.
- Jeltúumbensik u múuch'a'almajt'aanil ti'al u mu'uk'a'ansa'al u meyajil yóok'ol kaaj, beyxan u kúuchil u meyaj jejeláas mola'ayilo'ob ti'al u núupbesikubao' ti'al u yaktáanta'al jejeláas loobil tuumen sijáanil wa séebpeksajil kaaj wey ti' k-lu'umil.
- Ch'a'ajoltik u ts'ikbe'ebil jun múuch' a'almajt'aan tu yóolal u mantats táakpajal kaaj ti' u kaláanta'al k-múuch'kajtalil, áantajil , kaambalil yéetel jéechloobil

Páajtalilo'ob paklamkuxtal, keet óolal, yéetel xma' pech' óolal

a) Tsool nojpáajtalilo'ob paklamkuxtal

- Chuubesik junp'éel noj páajtalil ti'al tuláakal wíinik le u beytal u náats'alti le túumben k'ajóolna'at, tecnología yéetel innovación.
- Jets'ik le u táan óoilta'al ko'olelo'ob bey jun p'éel noj chuunil u meyajil u beetal a'almajt'aan, programas, beyxan ichil u máank'iinal meyaj u mola'ayilo'b jolpopilo'ob ti' k-lu'umil
- Xak'altik u múuch' a'almajt'aanilo'ob k-lu'umil uti'al k-mu'uk'ankúunsik u nu'ukbesa'al meyaj tu yóolal k'ajóoltbil, tsikbe'enil, kaláambil beyxan u jets' óolalil u beytal u tsika'al u noj páajtalilo'ob wíinik je'e bix u jets'ik tu yóolal u chuunt'aanil lu'umkabil, paklamkuxtalil, múuch'kajtalil yéetel ma'alobkuxtalil
- U nu'ukbesa'al u meyajil a'almajt'aanil tu yóolal noj páajtalil keet óol ichil xiib yéetel ko'olel , bey ma'u yila'al ba'ax ch'i'ibalil ka'a síijil, wa kajakbal yéetel u núup wa ma', ti'al u xu'ulsa'al jejeláas pech' óolal tu yóolal je'e bix kuxa'aniko'.
- Ts'aik u páajtalil je'e bix jets'a'a'n ti' a'almajt'aanile u táakmukta'al u t'aan mayakaajo'ob tu paach u t'aan le máax u ts'aamajo'obe' le kéen je'etse'ek nu'ukbesaj meyajjo'ob, tuukul meyajjo'ob ka beychajak u tsikbe'enta'al u noj páajtalil bey ti'al úuchben kaajo'ob.
- Jo'olbesik a'almajt'aano'ob ts'aik u páajtalil ka tóoch'pajak yéetel ka k'ajóolta'ak le u túumben meyaj ku jo'olbesik ko'olelo'ob'o.

- Táakbesik bey u chuunt'aanil yéetel u meyaj ichil tu láakal jun múuch' a'almajt'aano'ob le keet óolal,xma' pech' óolal yéetel u tsikbe'enil tuláakal wíinik
- Tojtáantik tuláakal le u meyaj jejeláas molayilo'ob uti'al ak múulbeetik junp'éel múuch'takmukkajtalil

Órgano estatal en materia de derechos humanos.

- Ts'aik u páajtalil ti' CODHEY u beytal u k'ubik ts'íibilju'unilo'ob ti'al u beetik, k'exik wa u jel beetik a'almajt'aan aktáan ti' u tsikbe'enil H. Congreso ti' k-lu'umil
- Nonojkiintik u páajtalil u meyaj molay CODHEY uti'al u ts'aik k'ajóoltbil yéetel u tsikbe'enil noj páajtalil paklamkuxtal .
- No'ojankuntik u nu'ukbesa'al u a'amajt'aanil ti'al le kéen yéeya'ak u consejeros ti'al CODHEY
- T'u'ulpachtik le kéen pech'óolta'ak junp'eel noj páajtalil paklamkuxtal, táan óoltikxan le ma'tech u ejéenta'al tumeen kaajo'
- Táakbesik ichil u meyaj Poder Legislativo u nu'ukulil a'almajt'aan ti'al u páajtalil u t'a'anal u jolpo'opil molayilo'b le ken u pech' óolto'ob noj páajtalil paklamkuxtal.

Wíiniko'ob séeb u loobilta'alo'ob

- Páaybe'ent'antik yéetel u ts'aik u páajtalil u nu'ukbesik u noj páajtalil paklamkuxtal ko'olelo'ob, chan ko'olelo'ob, chan xiibo'ob, táankelmo'ob, nojoch wíiniko'ob, wíiniko'ob loba'an u wíinkilalo'ob wa u túukulo'ob, wa je'emáaxak séeb u beytal u loobiltale'.
- Jeltúumbensik u múuch' a'almajt'aanil ti'al páayt'antik u táakpajal jejeláas múuch'kajnáalilo'ob wa múuch'kabilo'ob ichil u tsíikta'al, páayt'anta'al yéetel kaláanta'al noj páajtalilo'ob plakamkuxtal wíiniko'ob.
- Táakmutik ichil u múuch'a'almajt'aanil k-lu'um le u tsóolt'aanil ti'al u láak' noj luu'umilo'b yóok'ol kaab tu yóolal chuunt'aanil lu'umkabil yéetel ma'alo'bkuxtalil ti'al u tsikbe'enil le noj páajtalilo'ob paklamkuxtal.
- Mu'uk'a'ankúunsik u páaybe'ent'aanil,jo'olbesajil yéetel u kalanil noj páajtalil paklamkuxtal ichil u meyaj jejeláas molayilo'ob ti' k-lu'umil
- Páayt'antik beyxan kaláantik ma' u yúuchul pech' óolal wa loobil ti wíiniko'ob ku t'aan tu yóola keet óolalil
- Xak'altik yéetel u paakatil keet óolal le u jejeláas múuch'kabil kúuchkabalob'ob wey ti' x-lu'umil.
- Ch'a'ajo'oltik u xak'alil yéetel noj kaambal beyxan yéetel u láak' keetp'is u múuch a'almajt'aan u noj lu'umil Mexico beyxan ti'al u láak' noj lu'umilo'b tu

yóolal u moots't'aanil keet óolal ichil xiib yéetel ko'ole tu paach u paakatil keet óolal

- Beetik ichil u k'iinil le tsoolt'aanilmeyaj ku túuxta'alto'on tu paach u xak'al mola'ayilo'ob, múuchk'abilo'o'b kaaj wa noj molay suprema corte de justicia ti' k-nojlu'umil
- Ch'a'ajoltik u xak'alil a'almajt'aan nu'ukbesajo'ob ku táan óoltik u síijil yéetel u líik'sajkaambal mejen paalalo'ob
- Ch'a'at'antik meyajjo'ob ti'al u xu'ulul pech' óolal wey ti' k-lu'umil
- Jets'ik le keet óolal bey u chuunt'aanil ti'al u, chuumbesa'al a'almajt'aano'ob, programas wa ichil u jejeláas meyajjo'ob u molayilo'ob jolpo'opilo'ob
- Mu'uk'a'ankúunsik u nu'ukbesajil meyaj uti'al , ma' u yúuchul, u xu'ulsa'al,wa u bo'ol-utskíinaj tu yóolal pech' óolal ku muk'yajtik ko'olelo'ob chéen tumeen síijo'ob beyo', k-muk't'antik tu yóolal feminicidio wa u kíinsa'al ko'olel

Desarrollo económico y social

a) Desarrollo Social

- Jeltúumbensik u múuch'a'almajt'aanil ti'al u tojtáanta'al u meyajta'al nu'ukbesaj ti'al u xu'ulsa'al óotsilil, ti'al u beytal nu'ukbesik u noj páajtalilo'ob u ma'alob kuxtalil kajnáalo'ob
- Sutik u chuunt'anil p'isnu'ukulo'ob ti'al máank'inal meyaj molayi'ilo'ob ku beetiko'ob jejeláas nu'ukbesajo'ob wa programas tu yóolal kaaj ku taasik ma'alob kuxtalil ti' t-éet kajnáalo'ob k-lu'um
- Mu'uk'ankúunsik u núupmeyaj u jaatsil molayilo'ob jala'achil beyxan ichil óoxp'éel noj molayilo'ob jala'achilo'ob uti'al no'ojankúunta'al u cha'achi'ita'al u t'aan kaaj ti'al programas asab ma'alo'ob uti'al u aktáanta'al u xu'ulsa'al óotsilil
- Jeltúumbensik u múuch' k-a'almajt'aanil ti'al u yantal u páajtalil u beeta'al nu'ukbesajilo'ob ti'al u xu'ulsa'al le xma' keet-óolil ti' náajalil wey ti' k-lu'umil yéetel túumben nu'ukbesajilo'ob beyxan sáasilkúuntik u meyaj aktáan kaaj
- Takmuktik ichil mokt'aan u páajtalil u táakpajal wíiniko'ob wa múuch'kajnáalo'ob bey u mootsilo'ob ti'al u aktáanta'al u xu'ulsa'al óotsilil
- Láaj xak'altik u chuunt'anil imparcialidad wa le u nooyil u meyajta'al tumeen molayilo'ob le jejeláas nu'ukbesajil tu yóolal kaaj uti'al u beytal u jóok'ol táanil
- Mu'uk'ankúunsik u meyaj yéetel u ts'a'abil ti' tu láakalwíinik le jejeláas nu'ukbesajil wa programas ka lu'k'sa'ak u paakatil bey chéen junp'éel siibalil

beyxan ka táakmukta'ak u sáasilkúunta'al aktáan kaaj ka beyak u ts'a'abal k'ajóoltbil u tsoolk'aabai' ti' máaxti' ku k'u'ubul yéetel ka táakbesa'ak u ch'úuk-kajnáalilo'ob

- Laj xak'altik u múuch'a'almajt'aanil uti'al u beytal táakmukta'al ichil tu láakal nu'ukbesajilo'ob wa u máank'inal meyajob molayilo'ob jun múuch'wíiniko'ob loba'an u wíinkilo'ob wa u túukulo'ob wey ti' k-lu'umil
- Jeltúumbensik u a'almajt'anil tu yóolal u kaláanta'al u kuxtal nojoch máako'ob
- Chuunbesik junp'éeel meyajil ku ch'a'achi'itik yéetel táakmuktik ti'al ka beyak le u noj páajtallil jaanalil, ka xan u beet u núupmeyaj molayilo'ob jala'achil yéetel u múuch'kabilkajnáalo'ob

b) Tooj óolal

- Mu'uk'ankúunsik le u núupmeyaj molayilo'ob toj óolal ti'al u táakmuta'al tuláakal wíiniko'ob ichil u áantajil
- Táakmuktik ti'u múuch' a'almajt'aanil k-lu'umil u nu'ukbesajilo'ob u aktáanta'al loobil sajbe'entsil, muk'yaj k'ojanilo'ob kaaj ,yéetel u ch'úukta'al ma'alob jaanalil
- Ch'a'ajoltik tu táan óolal nu'ukbesajilo'ob meyaj ku ch'a'achi'itik u kalanil beyxan u aktáantik u talamilo'ob seen káaltalil, u nu'ubesa'al drogas, ichil u láak' k'aasbalo'ob
- Táakmuktik ti u múuch' a'almajt'aanil k-lu'umil tu yóolal u beetal ejercicio ti'al u k'a'axal ti' meyajob ti'al ma' u ts'ayal k'ojanilo'ob ti' wíiniko'ob
- Xak'altik u múuch' a'almajt'aanil tu yóolal k'oja'anilo'b tuukul
- Ch'a'ajo'oltik u t'aan a'almajt'aan ti'al u jets'ik u najilo'obil, u taak'iinil yéetel u no'oja'ankúunta'al u meyajil tooj óolal wa servicios de salud
- Jo'olbesik u mantats'il u ma'alobchajal yéetel u kaambalil ti'al u no'ojankúunpajal u meyajilo'ob toj óolal
- Ch'a'ajo'oltik ichil u meyajil a'almajt'aan ti'al u chíimpolta'al objeccion de conciencia wa u no'oja'an tuukul u ajts'akyajilo'ob tooj óolal, x-áantaj ats'akyajilo'ob je'e bix jetsa'an ti' u articuloi 10 bis ti' u a'almajt'aanil ley general de salud tsolt'anta'al ti' u jeelke'xil u a'almajt'aanil ley general de salud tu k'iinil 11 ti' mayo ti' 2018
- Mu'uk'ankúunsik u meyaj molayilo'ob tooj óolal ts'atáantikti'o u nu'ukbesajilo'ob yéetel a'almajt'aanil ti'al u aktáantiko'ob u meyajilo'ob k'aas k'oja'anil wa cáncer,VIH/ sida, k'oja'aniltuukul,k'oja'anil tuukul paalal wa autismo,ichil u láak' k'oja'anilo'ob, táan óoltik xan múuch'kajnáalo'ob séeb u loobilta'alo'ob

c) Kaambesajil, Cultura yéetel deporte

- Jeltúumbensik u múuch' a'almajt'anil ti'al u ma'alo'ob káansajil yéetel táakmukta'al táantalkelmo'ob, ti'al xan u xak'alta'al jejeláas ketlamkaambalilo'ob ku beetik jolpo'opilo'ob ku meyajo'ob tu yóolal kaambalil wey ti' k-lu'umil
- K'axtik ti' u múuch'a'almajt'aanil ti'al u je'etsel u ma'alobkíinsa'al, ka u chíimpolta'al, u tsaatáantik u páajtalil u asab kaambal u meyajilo'ob ka'ansajil
- Ch'a'ajo'oltik u je'ets'el u táan óolta'al educacion media superior , ti'al u je'ets'el u páajtalil u ma'alobchajta'al u jejeláas najilo'ob xook
- No'oja'ankúuntk yéetel u jo'olbesa'al núupmeyaj ichil u mola'ayilo'ob ka'ansajil, ka'ansajil media superior yéetel superior yéetel múuch'najilmeyajo'ob
- Mu'uk'ankúunsik u yantal u jaats no'oja'anikaambalil yéetel túumben kaxana'at,beyxan innovacion
- Xak'altik u múuch' a'almajt'aanil ti'al u kaláanta'al, u ch'uukta'al yéetel u xu'ulsa'al pech'óolalil ku yúuchul ichil najilxook, ti'al xan u páajchajal u takmukta'al u múuch'kabilo'ob kaaj,maxo'ob jach u meyaj yéetel jopo'olpilo'ob kaambalil
- Táakmutik u meyajil atencion psicológica yéetel trabajo social ichil máank'iinal meyaj najilo'ob educación basica.
- Xak'altik u múuch'a'almajt'aanil tu yóolal miatsil ti'al u beytal u táakmuta'al u jejeláas meyajilo'ob miatsil beyxan ti'al u páajtalil u chuumbesalo'ob wey ti' k-lu'umil.
- Jets'ik u chíimpolta'al, u páajtalil u nu'ukbesik kaaj ti'al u náaybes u yóol,wa u kaláanta'al u noj ayk'alil u nu'ukulil yéetel u tuukulil beyxan u miatsil k-ch'i'ibalil maya
- K'alaptik ti' a'almajt'aanil ti'al u páajchajal u je'k'abta'al u kúuchilil yéetel súutukil u beetpajal meyajilo'ob náaybes óol tu yóolal k-miatsil
- Ch'a'ajoltik a'almajt'aano'ob tu yóolal justica civica je'ex bix jets'a'an ichil u a'almajt'aanil ley general u jetst'anmaj congreso de la unión.
- Páayt'antik ichil a'almajt'aan u chuunt'aanil ti'al u yantal u tsikbe'enil u suukankil jets'óolal beyxan nu'ukbesajilo'ob ti'al ts'aik u kúuchbo'olil ti'al u chíimpo'olta'al jejeláas múuch'kajnáalo'ob
- Xak'altik u múuch'a'almajt'aanil ti'al u ts'aik u túumben páajtalil u meyajil gestión cultural ti'al u ts'áabal k'ajóoltbil jejeláas meyajo'ob ti' náaybes óol beyxan le múuch'meyajo'ob tukultiko'ob

- No'oja'ankúuntik u núupmeyajta'al arte yéetel miatsil ichil u máank'inal meyajil kaambesalil.
- Ts'aik u páajtalil u yantal a'almajt'aanil tu yóolal deporte yéetel cultura física ti'al u nupa'al u meyajta'al nu'ukbesajilo'ob ti'al u kaláanta'al ma u loobilta'al toj óolal yéetel k'oja'anilo'ob

d) Desarrollo económico y fomento al empleo

- Jets'ik je'e bix u tsolt'antik a'almajt'aanil ku ch'uuktik u meyaj molayilo'ob ley general en materia reguladora, mokt'aano'ob ti'al u beytal núupmeyajo'ob beyxan u páajtal u nu'ukbesa'al tumeen kajnáalo'ob le u jejelas meyajilo'ob ku beetik múuch'jo'olpo'opilo'ob ti' k-lu'umil ka u jets' u chuunt'aanil le u tsolt'aanil a'almajt'aanil kun je'e'ts'el ti'al u tuláakal u noj lu'umil
- Jets'ik u chuunt'aanil ts'aik u páajtalil u táakmukta'al lelejáss meyjik'aax ti' k-lu'umil yéetel sáasil nu'ukbesajilo'ob beyxan u nu'ukulil u t'u'ulpachta'al ti'al u malo'bchajal u meyajta'al
- Jeltúumbensik u múuch' a'almajt'aanil tu yóolal u meyajil jaatsil lu'umilo'ob wa zonas especiales
- Jets'ik nu'ukbesajilo'ob ts'aik u páajtalil u ch'a'atanta'al u meyajil turismo ti'al u ts'a'abal k'ajóoltbil u ki'janalil, miatsil, u jats'uts'úuchben kúuchililo'ob yéetel u ja'ts'uts'il k'a'k'náabilo'ob k-lu'umil
- Ch'a'ajoltik yéetel jets'ik u yantal ma'alo'ob kúuchilo'ob uti'al u no'oja'antal u meyajil u náajata'al taak'iin tumeen kaaj, beyxan ti'al u k'uchul le inversión, ti'al xan u yantal ma'alo'ob conetividad wa núupbeelil
- Ch'úuktik u beetpajal, u mantats'utskíimpajtal, u ma'alobil yéetel u ts'aba'al ti' kaaj le ma'alo'ob meyajil ku beetik u jolpo'opilo'ob k-lu'umil ti'al u bak'paachil tu'ux kaja'an múuch' wíiniko'ob
- No'oja'ankuntik u meyajil ti'al u páajtal u ma'alobtal u séeb péeksilil ichil k-kaaj, u séeb péeksilt'ooxil mercancía, inversión yéetel u yantal meyaj
- Ts'aik u muukt'aan a'almakt'aanil tu yóolal u ts'a'abal u yáax meyaj ti' táantankelmo'ob ti'al u beytal u nu'upulo'ob xan ti' múuch'meyajilo'ob kaaj
- Páayt'antik u táakmukta'al ti'al u ts'aba'al meyaj ti' múuch' wíiniko'ob lo'oba'an u wíinkilalo'ob wa séeb u loobitalo'ob.

Desarrollo Ordenado y sustentable

a) Desarrollo Urbano

- Nonojkíintik u táakmukta'al jejeláas t'aanil ichil jets'tuukulil u meyajta'al tu'ux kaja'an múuch'wíiniko'ob
- Mu'uk'ankúunsik u beetal jejeláas nu'ukbesajilo'ob ti'al u páajtal u beetal ma'alo'ob kúuchililo'ob ti'al múuch kajtalil kaaj,ma' u lobik sijjnailil yéetel ka beychajak u kuxtal yéetel ba'alo'ob yaan tu ba'paachil
- Ts'aik u páajtalil ti' tuláakal u beytal u yantal u yotoch beyxan le ba'alo'ob ka'a'ana'an ti'al u ma'alo'ob kuxtalo,beyxan u beytal u náajalpachtik tak bín k'iin
- Jets'ik u páajtal u beeta'al ti'a tuláakal kaaj ma'alob kúuchilo'ob ti'al u náaybesik u yóolo'ob, ku beytal u nu'ukbesik yéetel keet ti'u wíinkililal

b) Movilidad

- Jeltúumbensik u múuch' a'almajt'aanil ti'al u chíimpoltik u noj páajtalil derecho a la movilidad yéetel derecho a la ciudad ichil u paakatil u meyajta'al nu'ukbesajilo'ob ti'al u xu'ulsa'al u loobilta'al sijnáalil.
- Táakpesik ichil a'almajt'aan u ma'alobchajta'al u sistemai de transporte publico, naats' ti'al tuláakal, ma' u loobiltik sijnáalil, mambe'eni yéetel tukulta'al ti'al máax unaj u nu'ukbesik.
- Xak'altik u a'almajt'aanil u nu'ukbesa'al plataformas digitales ti'al transporte.
- Jets'ik múuch' meyajto'ob ti'al u yantal ba'alo'ob ti'al u péek kaaj,u beeta'al bejo'ob ma' u séeb k'aastalo'ob yéetel u je'ets'el p'isna'atnu'ukulo'ob ti'al u cha'at'anilmeyaj
- Táakpesik ichil u a'almajt'aanil ti'al u nu'ukbesa'al ti' trasnporte publico ba'alo'ob ku meyajto'ob mina'an u motori ti'al u éemsal u káaskúunta'al sijnáalil beyxan u xu'ulsa'al talamilo'ob ti kaaj tu yóolal máan ti'u kisbuuts'o'o
- Táakpesik ichil no'oja'an tuukulmeyajto'ob tu yóolal seguridad vial ti'al u yéemel le talamil ku máansik wíinik yéetel u máan ti kisbuuts'o, u kaláanta'al kuxtalil xímbalwíiniko'ob, le ku nu'ukbesiko'ob bicicletao', kisbuuts' wa motocicleta.

c) Desarrollo agropecuario y pesca

- Mu'uk'a'ankúunsik u meyajil k'áax beyxan chukkayo'ob ti'al u táakbesa'al túumben nu'ukbesajil beyxan tecnología.
- Páayt'aantik u táakbesa'al tecnificación ichil u meyajil k'áax yéetel chuukkay
- Ts'aik u páajtalil u táakmukta'al u t'aan kaaj ichil u jets'tuukulil nu'ukbesajil meyaj ti'al u ma'alobta'al u meyajil k'áax
- Ts'aik u páajtalil u ts'a'abal u ma'alobil p'axtak'iinil ti'al u mu'uk'ankúunsa'al u meyajil k'áax yéetel chukkay.

- Jets'ik ichil a'almajt'aan no'oja'an nu'ukbesajil ti'al u jóok'ol táanil u jaatsmeyajil ka beychaj'a'ak u táakmukta'al u mokt'aanilo'ob ti'al u beeta'al chukkay bey jets'a'anile', ka ts'a'abak k'ajóoltbil u kayilo'ob k-lu'umil te kúuchilo'ob ma'alo'ob u bo'otiko'obo',u suka'antal u kaláantal ma' u yokol u yik'el wa u k'astal ti'al ma' u beetik loob ti' u wíinkilal wíinik le kéen, jaanta'ak, t'oxkoonolta'ak, u táakmukta'al kaambalil ti'al jxoknáalo'ob,u keet mu'uk'ankúunsa'al u nu'ukbesajil ichil tuláakal k-lu'umil,ichil u tuukulil u yantal kay tak bíin k'iin, u táakbesa'al u jeltúumbenil u meyajil beyxan na'at, sáasil ti' kaaj, ichil u láako'ob.
- Xak'altik yéetel u jets'tuukulil u múuch'a'almajt'aanil tu yóolal u meyajil k'áax yéetel chukkay ti'al u beytal jeltúumbensik molayilo'ob ch'úuktik u tsi'ikij, ti'al u nonojkíinta'al u chuukil,yéetel ka chuumbesa'ak u kúuchilmeyajil wa empresas.
- Ch'a'ajo'oltik u beeta'al a'almajt'aan ts'a'ik u paáajtalil u yantal nu'ukbesaj ti'a u beytal taasik ma'alob kuxtalil ti máaxo'ob ku meyatiko'ob k'aax yéetel j-chuk kayo'b , táan óoltik xan u xmeyjil ko'olelo'b

d) Sustentabilidad y cuidado del medio ambiente

- Mu'uk'ankúunsik nu'ukbesaj nupik, jaats lu'umo'ob, múuch'kaajilo'ob-náajaltaak'iin, paklamkuxtalil, múulkuxtalkalansiijnailil, ichil mejen kaaj yéetel nojochkaajo'ob ti'al u kaláanta'a siijnáalil ti'al u nonojkíintal u ya'ax kúuchilo'ob náaybes óolal.
- Mu'uk'ankúunsik u suuktal yéetel u kaambalil u kaláanta'al sijnáalil, u táakmukta'al kaaj, beyxan u nu'ukbesa'al chéen le balo'ob ka'a'ana'ano.
- Jets't'antik u ch'úukta'al, u kaláanta'al, u yutskíinta'al yéetel u nu'ukbesa'al ma'alo'ob k-sijnáalil
- Chuumbesik u meyajilo'o'b u xu'ulsa'al wa tsayk'aaxil kuxtal ti' u k'éexelil u yooxolil siijnáalil wa cambio climático
- Páayt'anik u no'oja'an nu'ukbesa'al, u kaláanta'al u mantats'yantal yéetel ma' u seen k'askúunta'al u ja'il k-lu'umil, u nu'ukbesa'al túumben nu'ukulo'ob ti'al u beetal electricidad , u ku'sa'al xan ti' tuláakal wíiniko'ob le energías verdes,
- Mu'uk'ankúunsik u nu'ukbesajil meyajo'ob tojtáanta'an ti'a u jelnu'ukbesa'al ba'alo'b ti'al u kaláanta'al u tooj óolal kajnáalilo'ob k-lu'umil beyxan siijnáanil
- Xak'altik u múuch'nu'ukbesajilo'ob u xu'ulsa'al yéetel u tsayk'aaxil kuxtal ti' u k'éexelil u yooxolil siijnáalil k'a'abetkúuntik le teconolgia, jelnu'ukbesik ba'alo'ob,líik'sik ba'alo'ob beyxan u kalantbil sijnáalil

- Jets'ik áantajilo'ob ti'al múuch'kajnáalil wa máaxo'ob ku jo'olintiko'ob ma' u sen loobilta'al sijnáalili tu paach u meyajil u náajalta'al taak'iin
- Tsayk'axtik u tuukulil cambio climático yéetel protección civil, desarrollo urbano, ti' u mokt'aanil tu yóolal ba'alo'b ku xu'ulu u nu'ukbesa'alo'ob wa redisuos solidos
- Tsayik ti' u múuch'a'almajt'aanil k-lu'um le tsolt'aan ku beetal ti'a tuláakal le k-noj lu'umil, le ku t'aan tu yóolal u ch'úuktik k-ja'il ka beyak u nu'ukbesa'al u noj páajtalil wíinik ti'al u yantal ja'ti' beyxan ti'al u je'ts'el nu'ukbesajilo'ob ti'al u kaláanta'al

TRANSITORIOS

Yáax Artículo.-Le múuch' keet t'aan tsool meyaja' ku káajal u tsikbe'enil le kéen ejéenta'ak tumeen le pleno ti' le LXII legislatura u lu'umil Yucatán.

Ka'ap'éel Artículo.-Túuxta'ak k'u'bil u yoochel certificado le keet t'aan tsool meyaja' ti u mola'ayilo'ob Instituto Electoral y de Participación Ciudadana de Yucatán, ti'al le u jejeláas tsikbe'enil meyajti'o.

JETS'AB TU NOJ KÚUCHILMEYAJ PODER LEGISLATIVO, TU NOJ KAAJIL JO', TU LU'UMIL YUCATÁN, TU NOJ PÉET-LU'UMIL MÚUCH'KAAJIL MEXICO, 22 U K'IINIL NOVIEMBRE TU JA'ABIL 2018

PRESIDENTE

DIP. MARTÍN ENRIQUE CASTILLO RUZ.

**SECRETARIA
DIP. LILA ROSA FRÍAS CASTILLO.**

**SECRETARIO
DIP. VÍCTOR MERARI SÁNCHEZ ROCA.**